

УДК 811.161.1'243'373'36:124.5:378.147.091.33

**ПРО СУЧАСНИЙ СТАН ВИВЧЕННЯ
АКСІОЛОГІЧНОГО КОМПОНЕНТУ
МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ**

Шалаєва В.С. (Харків)

У статті розглядаються підходи до визначення аксіологічного компоненту мовної компетенції іноземних студентів. Ціннісно-орієнтований підхід аналізується як головна методологічна характеристика сучасної методичної парадигми мовної освіти. Описано лексико-семантичний та структурно-граматичний підходи до відбору та систематизації мовного матеріалу.

Ключові слова: аксіологема, іноземні студенти, мовна компетенція, мовна особистість, ціннісно-орієнтований підхід.

Шалаєва В.С. О современном состоянии изучения аксиологического компонента языковой компетенции иностранных студентов. В статье рассматриваются подходы к определению аксиологического компонента языковой компетенции иностранных студентов. Ценностно-ориентированный подход анализируется как главная методологическая характеристика современной методической парадигмы языкового образования. Описаны лексико-семантический и структурно-грамматический подходы к отбору и систематизации языкового материала.

Ключевые слова: аксиологема, иностранные студенты, ценностно-ориентированный подход, языковая компетенция, языковая личность.

Shalaeva V.S. Contemporary State of Learning an Axiological Component of Foreign Students' Language Competence. The article considers the approaches to the axiological component definition of foreign students' language competence at the beginning stage of learning. Value-oriented approach is analyzed as the main methodological characteristic of a modern methodical paradigm of language education. Lexico-semantic and structure-grammatical approaches to the selection and ordering of the linguistic material have been described.

Key words: axiologema, foreign students, language competence, language personality, value-oriented approach.

Зміни в житті сучасного суспільства, обумовлені розвитком та вдосконаленням структури інформаційного простору, роблять *актуальним* коригування методик навчання мови з метою формування в іноземних студентів умінь самостійно орієнтуватися в іншомовному комунікативно-актуальному інформаційному просторі, знаходити необхідну інформацію, формувати і використовувати комунікативні уміння й адекватно оцінювати успішність власної навчальної діяльності. **Мета** статті – проаналізувати підходи та принципи виокремлення і навчально-методичної систематизації аксіологічного лексико-граматичного матеріалу під час навчання іноземних студентів російської мови.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Суттєві зміни парадигми системи навчання спричинили необхідність перегляду підходів до організації навчання, зокрема навчання мов. Нова наука *аксіологія* вивчає поняття «цінність», дослідженню якого присвятили свої роботи такі відомі вчені, як Б.Г. Анан'єв, О.Г. Дробницький, В.О. Ядов. Провідними дослідниками М.С. Бургіним, В.О. Василенко, В.І. Кузнецовим у галузі дослідження ціннісної проблематики розроблено класифікації типів «цінностей». В.О. Сластенін, Є.М. Шиянова, Н.К. Щепкіна вивчають основні параметри аксіологічної педагогіки.

Ціннісні підходи до навчання мови вимагають від інофонів розвитку здатності самостійно вибирати додаткову інформацію з курсу навчання, порівнювати й оцінювати результати власної комунікативної діяльності з необхідними (програмними), що сприяє розвитку вторинної мовної особистості іноземного студента [2; 6]. Оскільки основною характеристикою мовної особистості іноземного студента є її професійна орієнтація, вважаємо за необхідне визначити місце аксіологічних компонентів у формуванні вмінь професійного спілкування.

Основна частина. Головною методологічною характеристикою сучасної методичної парадигми мовної освіти вважають її аксіологічність, яка набуває методичних параметрів у ціннісно-орієнтованому підході [10: 77]. З нашої точки зору, саме упровадження цього підходу дозволить реалізувати завдання науково-методичного аналізу та створення аксіологічних основ організації навчання мови.

Об'єктом вивчення аксіології є поняття цінності, педагогічна аксіологія спрямовує свою увагу на цінності освітнього процесу.

З точки зору педагогіки, поняттям «цінності» визначаються навчально-професійні уміння, які можуть сприяти розвитку і вдосконаленню особистості студента, його становленню як фахівця [8]. Такі уміння, як прояв гнучкості мислення та творчого підходу, уміння розставляти пріоритети й обирати оптимальні шляхи вирішення поставлених завдань, навички стратегічного планування власної діяльності та розробка відповідних стратегій, підвищення самомотивації та створення критеріїв оцінки власної навчально-професійної діяльності реалізуються під час навчання різноманітних предметів, зокрема у навчанні мов.

Аксіологічні комунікативні уміння є однією із важливіших складових мовної особистості та комунікативної компетентності іноземного студента [11], оскільки сприяють формуванню ціннісної свідомості і ставлення до процесу освіти, особливо мовної. Мова навчання є освітньою дисципліною, тому що за її допомогою інофони мають змогу засвоювати спеціальні професійні знання. У свою чергу, завдання засвоєння спеціальних предметів формують комунікативні потреби іноземних студентів, які визначають цілі, принципи та способи організації їхньої мовної підготовки.

Зокрема, під цілями розуміють очікувані результати навчальної діяльності, ступінь їх відповідності або невідповідності очікуванням визначає ефективність або неефективність навчання. У викладанні мов розрізняють *комунікативну (практичну), освітню та виховну* цілі. Провідна роль відводиться саме комунікативній, оскільки іноземні студенти вивчають мову насамперед із метою спілкування. Це передбачає оволодіння інофонами комплексом певних умінь, склад яких був визначений ученими під час аналізу комунікативних потреб іноземних студентів початкового етапу навчання [4]. Було виділено три основні сфери спілкування: *навчально-професійну, соціально-культурну та соціально-побутову*, кожна з яких потребує формування особливих комунікативних умінь. Для соціально-побутової сфери – це аудіювання та мовлення, для соціально-культурної та навчально-професійною важливі всі види мовленнєвої діяльності, оскільки іноземні студенти отримують інформацію через читання й слухання, після чого повинні передати її в усній чи письмовій формах та додати своє ставлення, використовуючи мовні засоби висловлювання власної оцінки [4].

Тож уважаємо, що відбір лексичного та граматичного матеріалу, який має реалізувати завдання формування аксіологічних комунікативних умінь, доцільно здійснювати залежно від комунікативних потреб іноземних студентів, крім того необхідно виокремити інваріантні (актуальні для студентів усіх спеціальностей) і варіативні (орієнтовані на конкретну спеціальність) елементи мовної системи.

Сучасними дослідниками зазначається невідповідність існуючих програм навчання іноземних студентів завданням формування аксіологічних умінь, бо оцінювальні лексичні одиниці та граматичні конструкції, подані у програмах, є недостатніми для формування умінь аргументації власної думки, знаходження компромісу в конфліктних ситуаціях та досягнення порозуміння на відповідному рівні. Між тим, такі уміння необхідні для здійснення всіх видів комунікації [10].

Ключовими для аксіологічного аналізу є такі поняття, як *оцінювання, оцінка, цінність, ціннісна орієнтація, ціннісний зміст*. Опис аксіологічних одиниць у лінгвістиці сформувався як самостійний напрям – *лінгвоаксіологія* [5: 27]. Оцінку визначають як особливий когнітивний акт, у результаті якого встановлюється ставлення суб'єкта до оцінюваного з метою визначення його значення для власних життя і діяльності. Оцінку як семантичне поняття можна подати у вигляді схеми: «суб'єкт оцінки» вважає «об'єкт оцінки» хорошим / поганим [1: 7]. Оцінка може бути виражена різними мовними засобами.

На даний момент не існує єдиної загальноприйнятої класифікації оцінювальної лексики. Для вирішення завдань нашого дослідження доцільно проаналізувати різні підходи до систематизації мовного матеріалу.

Наприклад, науковці Н.Д. Арутюнова, Ю.Д. Апресян, І.І. Ковтунова виокремлюють *лексико-семантичні групи для вираження оцінки*, в першу чергу до них відносять якісні прикметники і похідні від них якісні прислівники (*правильный – правильно, четкий – четко, приятный – приятно*), дієслова (*предпочитает, уважает, ценит, недолюбливает*), а також дієслова-предикати думки (*считает, полагают, кажутся* тощо).

З нашої точки зору, основою методичних пошуків може стати наведена нижче *лексико-семантична класифікація*, що виділяє такі види оцінки [5: 37]:

- **Загальна оцінка:** позитивна чи негативна. Мовні засоби вираження найчастіше представлені у вигляді бінарних пар: *одобрять – не одобрять, нравиться – не нравится, рад – не рад, люблю – не люблю, хорошо – плохо, правильно – неправильно, должно – не должно, приятно – неприятно, полезно – бесполезно, желательно – нежелательно.*
- **Суб'єктивна оцінка:** є оцінкою достовірності дійсності з точки зору мовця, його особистих знань про цю дійсність. Засобами вираження оцінки є модальні вставні слова-показники достовірності / недостовірності: *навверное, по-видимому, может быть, кажется, бесспорно, безусловно.*
- **Ап'єріорна оцінка** не піддається емпіричній об'єктивній перевірці: *поистине; по всему видно, что.*
- **Апостеріорна оцінка** заснована на даних безпосереднього сприйняття / осмислення і піддається певній емпіричній об'єктивній перевірці: *Это компетентный специалист.*
- **Індивідуальна оцінка** висловлює думку одного суб'єкта: *по моему мнению; мне кажется, что.*
- **Колективна оцінка:** *считается, что; считают, что.*
- **Нестандартна оцінка** близька до індивідуальної і передбачає нестандартність оціночної лексики: *восхитительно, умопомрачительно, клево.*
- **Емоційна оцінка** має місце при оцінюванні, викликаному переживанням радості, печалі, захоплення, страху, подиву: *Не может быть! Какой ужас! К счастью, на беду, к своему ужасу, грубо выражаясь, смешно сказать [5: 37].*

Однак деякі аспекти цієї класифікації викликають сумніви та питання. Наприклад, уживання конструкції *по всему видно, что* у категорії ап'єріорної оцінки та суб'єктивна й індивідуальна оцінки, які, з нашої точки зору, позначають один і той самий акт оцінювання однією людиною.

Для подання аксіологічного мовного матеріалу в іноземній аудиторії доцільно використовувати також *структурно-граматичний підхід*. Автор відповідної класифікації наполягає на тому, що у мовній системі категорія цінності може бути виражена мовними засобами – *аксіологемами*, що мають різну граматичну будову, та виокремлює такі види аксіологем:

- **аксіологема-слово:** *успех, истина, гордость, свобода;*
- **аксіологема-антропонім** (одиничне власне ім'я або сукупність власних імен, що ідентифікують особу), що з'єднує ім'я з певним набором ціннісних смислів: *Елена Премудрая, Василиса Прекрасная, Владимир Красно Солнышко, Вещий Олег, Иван Грозный* [3: 134];
- **аксіологема-словосполучення:** *романтическая любовь, преданная дружба, нежная забота;*
- **аксіологема-стійкий вираз:** *Помоги себе сам;*
- **аксіологема-паремія:** *Мой дом – моя крепость; К большому терпению придет и уменье.*

Аксіологеми даної класифікації можуть бути використані для знайомства іноземних студентів із культуруотворюючими цінностями в діалозі культур під час вивчення російської мови. Запропонований автором підхід доцільно застосувати для розробки системи мовних засобів оцінки у навчально-професійній сфері.

Вважаємо за можливе поєднання лексико-семантичного та структурно-граматичного підходів для навчання спілкування іноземних студентів у навчально-професійній сфері. Відповідно до структурно-граматичного підходу до створення системи оцінювальних одиниць використаємо такі рівні, як *слово, словосполучення та речення*, які мають виконувати функції загальної, суб'єктивної, апріорної, апостеріорної, індивідуальної, колективної, нестандартної та емоційної оцінки (лексико-семантичний підхід).

Доцільно проаналізувати необхідність використання усіх видів оцінки для навчально-професійного спілкування.

Напрямом **подальших досліджень** вважаємо відбір мовних одиниць певної структури й відповідної аксіологічної семантики для забезпечення комунікативних потреб іноземних студентів у навчально-професійній сфері спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Аксиология в механизмах жизни и языка / Н.Д. Арутюнова // Проблемы структурной лингвистики. – М. : Наука, 1984. – С. 5–23.
2. Бердичевский А.Л. Диалог культур: что дальше? // А.Л. Бердичевский // Мир рус. слова. – 2005. – № 2. – С. 132–137.

3. Казыдуб Н.Н. Аксиологические системы в языке и речи / Н.Н. Казыдуб // Вестник ИГЛУ. – 2009. – № 1–2. – С. 17–24.
4. Капитонова Т.И. Методика обучения русскому языку как иностранному на этапе предвузовской подготовки / Т.И. Капитонова, Л.В. Московкин. – СПб. : Златоуст, 2006. – 272 с.
5. Лингвистика и аксиология: этносемиотрия ценностных смыслов : кол. монография / [Серебренникова Е.Ф., Антипов Н.П., Викулова Л.Г. и др.] // Аспекты аксиологического лингвистического анализа. – М. : ТЕЗАУРУС, 2011. – 352 с.
6. Митрофанова О.Д. Принцип диалога культур в методическом освещении / О.Д. Митрофанова // Мир русского слова. – 2005. – № 1–2. – С. 44–48.
7. Навчальні плани та програми: (довузівська підготовка іноземних громадян): Ч. 2: Фізика. Хімія. Математика. Основи інформатики та обчисл. техніки. Креслення. Історія України. Російська мова. Українська і зарубіжна література. Основи психології. Образотворче мистецтво / Уклад.: Б.М. Андрущенко, Ю.М. Іваненко, Ю.О. Колтаков [та ін.]. – К. : ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2005. – С. 73–132.
8. Слостенин В.А. Введение в педагогическую аксиологию : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.А. Слостенин, Г.И. Чижакова. – М. : Издат. центр «Академия», 2003. – 192 с.
9. Тростинская О.Н. Программа по русскому языку для иностранных студентов-филологов : учеб.-метод. комплекс / Тростинская О.Н., Алексеенко Т.Н., Копылова Е.В. – Х. : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2009. – 88 с.
10. Ушакова Н.И. Учебник по языку обучения для иностранных студентов в русле современной образовательной парадигмы (Теория и практика создания учебника по языку обучения для иностранных студентов вузов Украины) / Н.И. Ушакова. – Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2009. – 263 с.
11. Шалаева В.С. Аксиологические аспекты процесса самоактуализации иностранных студентов на начальном этапе обучения русскому языку как иностранному / В.С. Шалаева // Актуальные проблемы преподавания русского языка как иностранного в вузе : материалы Третьей междунар. науч.-метод. конф. (Москва, МГИМО (У) МИД России, 19–20 февраля 2014 года). – М. : МГИМО-Университет, 2014. – С. 495–498.
12. Kohls R.L. Developing intercultural awareness: a cross-cultural training handbook [Text] / L.R. Kohls, J.M. Knight. – Yarmouth : Intercultural Press, Inc., 1994. – 158 p.